

Кримінальне право та криминологія

УДК 343.9

DOI <https://doi.org/10.5281/zenodo.19097776>

Запобігання кримінальним правопорушенням проти довкілля

Тичина Дмитро Михайлович,

провідний науковий співробітник наукової
лабораторії з проблем протидії злочинності

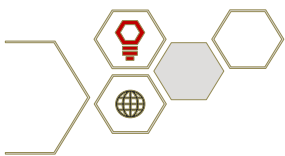
Національної академії внутрішніх справ, м. Київ, Україна,

<https://orcid.org/0000-0002-9430-6101>

Прийнято: 01.03.2026 | Опубліковано: 18.03.2026

Анотація: У науковій статті здійснено комплексний аналіз теоретичних і прикладних засад запобігання кримінальним правопорушенням проти довкілля в умовах сучасних безпекових викликів, зумовлених трансформаційними процесами та воєнною агресією проти України. Вихідною методологічною основою дослідження визначено положення Конституції України, відповідно до яких екологічна безпека та збереження екологічної рівноваги є обов'язком держави, а право кожного на безпечне для життя і здоров'я довкілля має конституційні гарантії. Акцентовано, що екологічна безпека виступає складовою національної безпеки та потребує належного криминологічного забезпечення.

Проаналізовано стратегічні орієнтири криминологічної політики у сфері охорони довкілля та встановлено, що сучасні глобалізаційні процеси й глибинні соціально-економічні трансформації актуалізують необхідність комплексного реагування на екологічні загрози. Обґрунтовано, що тривалий період нераціонального природокористування та недостатня інтеграція принципів сталого розвитку сприяли формуванню криминогенних передумов у природоохоронній сфері. Визначено, що в умовах воєнного стану екологічна



злочинність набуває нових форм, демонструє тенденції до організованості, економічної вмотивованості та транснаціоналізації, інтегруючись у кримінальні синдикати, а мінімізація виявлення кримінальних правопорушень обумовлена об'єктивною зміною пріоритетів діяльності органів кримінальної юстиції.

Наголошено на багаторівневій моделі запобігання кримінальним правопорушенням проти довкілля, яка повинна охоплювати комплекс кримінологічних заходів на загальносоціальному, спеціально-кримінологічному та індивідуально-профілактичному рівнях. Акцентовано увагу на необхідності вдосконалення кримінального законодавства, посилення аналітичного та прогностичного компонентів діяльності правоохоронних органів, розвитку міжвідомчої та міжнародної співпраці, а також інтеграції екологічної безпеки до системи стратегічного програмування.

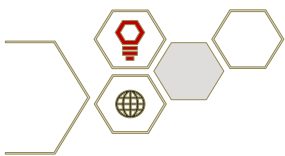
Ключові слова: довкілля, кримінальні правопорушення, екологічна безпека, детермінанти, кримінологічна політика, запобігання.

Prevention of criminal offenses against the environment

Dmytro Tychyna,

leading researcher of the scientific
laboratory on the problems of combating crime
of the National Academy of Internal Affairs, Kyiv, Ukraine
<https://orcid.org/0000-0002-9430-6101>

Abstract: The scientific article provides a comprehensive analysis of the theoretical and applied foundations for preventing criminal offenses against the environment under contemporary security challenges caused by transformational processes and the military aggression against Ukraine. The methodological basis of the research is grounded in the provisions of the Constitution of Ukraine, according



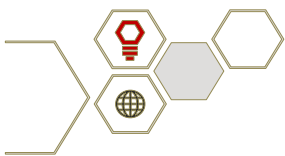
to which environmental safety and the preservation of ecological balance are duties of the state, while the right of every person to an environment that is safe for life and health is constitutionally guaranteed. It is emphasized that environmental safety constitutes an integral component of national security and requires proper criminological support.

The strategic guidelines of criminological policy in the field of environmental protection are analyzed, and it is established that modern globalization processes and profound socio-economic transformations necessitate a comprehensive response to environmental threats. It is substantiated that a long period of irrational natural resource use and insufficient integration of sustainable development principles contributed to the formation of criminogenic preconditions in the environmental protection sphere. It is determined that under martial law environmental crime acquires new forms, demonstrating tendencies toward greater organization, economic motivation, and transnationalization, integrating into criminal syndicates, while the reduced detection of criminal offenses is conditioned by the objective shift in priorities of criminal justice institutions.

Particular emphasis is placed on a multi-level model for preventing criminal offenses against the environment, which should include a set of criminological measures at the general social, special criminological, and individual preventive levels. Attention is drawn to the need to improve criminal legislation, strengthen the analytical and prognostic components of law enforcement activities, develop interagency and international cooperation, and integrate environmental security into the system of strategic planning.

Keywords: environment, criminal offenses, environmental security, determinants, criminological policy, prevention.

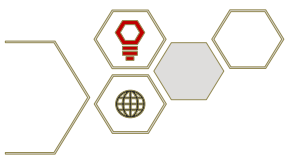
Постановка проблеми. Забезпечення екологічної безпеки в Україні набуває особливої актуальності в умовах системних трансформацій та воєнних викликів, що істотно впливають на стан довкілля і рівень його кримінально-



правової охорони. Відповідно до Конституції України держава зобов'язана гарантувати екологічну безпеку та підтримувати екологічну рівновагу на своїй території (ст. 16), а кожному забезпечується право на безпечне для життя і здоров'я довкілля та відшкодування шкоди, завданої порушенням цього права (ст. 50) [1]. Отже, охорона довкілля має не лише соціальне чи економічне, а й чітко виражене конституційне значення, виступаючи важливою складовою національної безпеки.

Визначені державою пріоритети політики у сфері національної безпеки в умовах воєнного стану формують перед кримінологічною наукою нові, концептуально складні завдання, що потребують не лише поглибленого теоретичного осмислення, а й розроблення дієвих механізмів їх практичної реалізації. Становлення демократичної, соціальної та правової держави неможливе без створення цілісної та науково обґрунтованої системи запобігання кримінальним правопорушенням у ключових сферах суспільного розвитку. Особливе значення у цьому контексті має сфера охорони довкілля, яка виступає стратегічним ресурсом держави та необхідною умовою забезпечення збалансованого (сталого) розвитку суспільства.

Додатковим чинником виступає трансформація екологічної злочинності: вона дедалі частіше набуває ознак організованості, економічної вмотивованості та інтегрується у складні кримінальні схеми, інколи з транснаціональним елементом. Така ситуація створює реальну загрозу екологічній та економічній безпеці держави, підриває засади сталого розвитку та ускладнює процес післявоєнного відновлення. За цих умов постає наукова проблема формування цілісної, науково обґрунтованої моделі запобігання кримінальним правопорушенням проти довкілля, яка б відповідала сучасним викликам, враховувала детермінанти екологічної злочинності та забезпечувала ефективну реалізацію конституційних гарантій права на безпечне довкілля.



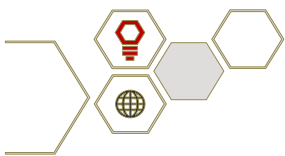
Аналіз останніх досліджень і публікацій. Фундаментальні та прикладні проблеми запобігання кримінальним правопорушенням проти довкілля стали предметом цільових наукових досліджень таких учених як: Б. М. Головкін, Т. І. Демчук, О. В. Заїчко, Т. В. Корнякова, М. Г. Максименцев, С. І. Марко, І. І. Митрофанов, О.О. Пенязькова, Г. С. Поліщук, Б. М. Семенишина-Фіголь, М. М. Сливка, О. М. Судець, О. В. Ткаченко, Ю. А. Турлова, Н. С. Шевченко та ін.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Незважаючи на наявність значного масиву наукових досліджень, присвячених проблематиці екологічної безпеки, кримінально-правової охорони довкілля та протидії екологічній злочинності, низка аспектів цієї комплексної проблеми залишається недостатньо розробленою як у теоретичному, так і в прикладному вимірі.

По-перше, у сучасній кримінологічній науці відсутня цілісна концептуальна модель запобігання кримінальним правопорушенням проти довкілля, адаптована до умов воєнного стану та повоєнного відновлення. Більшість досліджень ґрунтується на підходах, сформованих у відносно стабільних соціально-економічних умовах [2, с. 115-116], що не повною мірою враховують трансформацію екологічної злочинності, її організований й транснаціональний характер.

По-друге, потребує додаткового наукового осмислення проблема латентності кримінальних правопорушень проти довкілля, зокрема визначення реальних масштабів незаконного використання природних ресурсів, забруднення земель і вод, незаконного видобування корисних копалин та обігу деревини [3, с. 169]. Відсутність комплексних кримінологічних досліджень детермінант цих явищ у сучасних безпекових умовах ускладнює формування ефективної системи заходів запобігання.

По-третє, недостатньо розробленими залишаються питання міжвідомчої координації та інтеграції екологічної безпеки до загальної системи



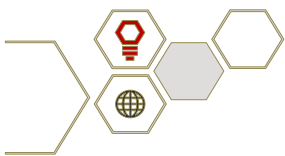
національної безпеки, що впливає з конституційних положень Конституції України. Практика свідчить про фрагментарність кримінологічної діяльності та відсутність належного інформаційно-аналітичного забезпечення запобігання кримінальним правопорушенням проти довкілля [4, с. 110-111].

По-четверте, у контексті реалізації стратегічних орієнтирів, визначених у Стратегії державної екологічної політики України на період до 2030 року, потребує уточнення механізм узгодження екологічної, кримінально-правової та безпекової політики держави, з урахуванням сучасних воєнних і транснаціональних загроз [5].

Таким чином, невирішеними залишаються питання формування системної, багаторівневої та науково обґрунтованої моделі запобігання кримінальним правопорушенням проти довкілля, здатної забезпечити ефективну реалізацію конституційних гарантій права на безпечне довкілля та мінімізувати криміногенні ризики у природоохоронній сфері в умовах воєнного та повоєнного періодів.

Формулювання цілей статті (постановка завдання): метою статті є комплексне теоретико-прикладне дослідження проблем запобігання кримінальним правопорушенням проти довкілля в умовах сучасних безпекових викликів, а також розроблення науково обґрунтованих напрямів удосконалення кримінологічної політики у цій сфері з урахуванням воєнного та повоєнного періодів.

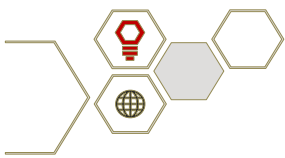
Виклад основного матеріалу дослідження. Екологічна безпека в Україні має чітко визначене конституційне підґрунтя та розглядається як невід’ємна складова національної безпеки. У сучасних умовах запобігання кримінальним правопорушенням проти довкілля доцільно розглядати як один із ключових напрямів кримінологічної політики держави, безпосередньо пов’язаний із забезпеченням екологічної безпеки, охороною життя і здоров’я населення та захистом економічних інтересів України. Результативність такої діяльності значною мірою залежить від здатності держави своєчасно виявляти



криміногенні загрози у природоохоронній сфері, встановлювати їх детермінанти, прогнозувати подальший розвиток екологічної злочинності та реалізовувати комплекс превентивних заходів на різних кримінологічних рівнях [6, с. 107-108]. За таких умов сучасні безпекові виклики об'єктивно зумовлюють необхідність переосмислення ролі кримінологічної науки у формуванні державної політики у сфері запобігання кримінальним правопорушенням проти довкілля, що має сприяти виробленню ефективної моделі екологічної безпеки, здатної адекватно реагувати на загрози воєнного та післявоєнного періодів і забезпечувати належний рівень захисту природного середовища як базової суспільної цінності.

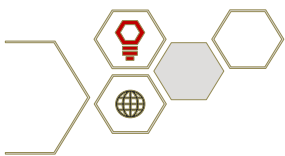
Суспільна небезпека є визначальною та системоутворюючою ознакою кримінальних правопорушень проти довкілля і водночас ключовим кримінально-правовим критерієм криміналізації відповідних діянь [7, с. 231-232]. Підставами криміналізації слід визнавати сукупність взаємопов'язаних показників, зокрема: відносну поширеність, типовість та тенденції розвитку кримінальних протиправних явищ; інтенсивність і динаміку негативного впливу на довкілля загалом та на окремі природні компоненти з урахуванням чинників (детермінантів) такого впливу; об'єктивну неможливість забезпечення належного рівня екологічної безпеки за допомогою менш репресивних засобів правового впливу (адміністративно-правових, цивільно-правових, дисциплінарних); наявність достатнього запобіжного потенціалу кримінально-правової заборони.

Кримінальні правопорушення проти довкілля вирізняються низкою специфічних ознак. По-перше, вони мають підвищений рівень латентності, що обумовлено складністю виявлення факту заподіяння шкоди, відсутністю негайного видимого результату та потребою в проведенні спеціальних експертиз. По-друге, для них характерні значні матеріальні збитки та довготривалі, іноді незворотні екологічні наслідки. По-третє, у більшості



випадків такі правопорушення вчиняються з корисливих мотивів у сфері господарської діяльності [8, с. 12].

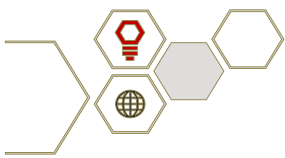
У межах детермінаційного комплексу кримінальних правопорушень проти довкілля доцільно виокремити сукупність взаємопов'язаних чинників різної природи, що формують криміногенні передумови протиправних посягань у природоохоронній сфері. Передусім вагому роль відіграють воєнні детермінанти, зумовлені збройною агресією, які спричиняють руйнування екосистем, об'єктів критичної інфраструктури та промислових підприємств, масштабне забруднення ґрунтів, вод і атмосферного повітря, а також створюють умови для приховування незаконного видобування корисних копалин, самовільних порубок лісу й несанкціонованого захоронення відходів та послаблюють систему державного екологічного контролю [9, с. 174-175]. Суттєвими є економічні детермінанти, пов'язані з високою прибутковістю незаконної лісозаготівлі та рибного промислу, безробіттям, низьким рівнем доходів населення і проникненням організованої злочинності до законної господарської діяльності у сфері природокористування. Політичні детермінанти проявляються у недоліках державного адміністрування природоохоронної сфери, низькій ефективності управління галузями економіки, недостатній жорсткості кримінально-правового реагування, використанні підроблених дозволів і погодженні потенційно небезпечних проєктів. До організаційно-управлінських детермінант належать мінімізація ефективності системи державного екологічного контролю, недостатня участь громадськості у прийнятті екологічно значущих рішень, а також обмежене матеріально-технічне і кадрове забезпечення контрольно-наглядових та правоохоронних органів. Нормативно-правові детермінанти пов'язані з прогалинами правового регулювання, наявністю «мертвих» норм КК України та невідповідністю окремих санкцій рівню суспільної небезпеки відповідних діянь. Важливими залишаються морально-психологічні чинники – низький рівень екологічної культури й правосвідомості, професійна деформація



посадових осіб, поширені уявлення про невичерпність природних ресурсів і корислива спрямованість поведінки. Технічні детермінанти пов'язані з використанням застарілих технологій, зношеної виробничої бази та незаконною економією коштів на природоохоронних заходах [10, с. 115-116].

Стратегічні орієнтири державної політики, визначені у Стратегії державної екологічної політики України на період до 2030 року, передбачають інтеграцію екологічної складової до всіх напрямів державного управління, що має безпосереднє значення для формування ефективної системи запобігання кримінальним правопорушенням [5].

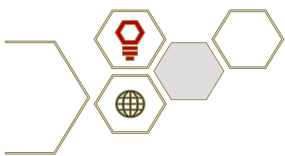
Вироблення єдиних підходів до формування кримінологічної політики [9] у сфері запобігання кримінальним правопорушенням проти довкілля має розглядатися як стратегічний пріоритет державної політики, оскільки ефективність протидії екологічній злочинності безпосередньо залежить від узгодженості правових, інституційних та організаційних механізмів. Удосконалення законодавства у сфері охорони довкілля доцільно здійснювати на основі інтегрованого підходу, що поєднує положення кримінального, адміністративного, екологічного та фінансового права. Нормативно-правове забезпечення у формі стратегій, концепцій, законів і підзаконних актів має чітко визначати кримінальні правопорушення проти довкілля як одну з вагомих загроз національній безпеці держави та передбачати системні заходи запобігання і постійного моніторингу [11, с. 1497]. Така кримінологічна орієнтація сприятиме зміцненню інституційного потенціалу держави у сфері охорони довкілля, формуванню екологічно орієнтованого правосприйняття громадян, підвищенню рівня правової культури і правосвідомості у сфері екологічних відносин. Водночас вона забезпечить екологізацію законодавства, його гармонізацію з міжнародними стандартами та зобов'язаннями України,



що є особливо важливим у контексті євроінтеграційних процесів і реалізації принципів сталого розвитку [12, с. 171-172].

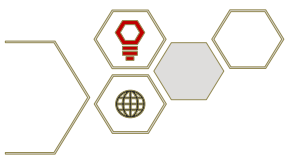
Необхідною передумовою належного формування та ефективної реалізації кримінологічної політики у сфері запобігання кримінальним правопорушенням проти довкілля є чітке визначення її завдань і суб'єктів реалізації [13, с. 169-170]. З урахуванням стратегічних пріоритетів держави, а також умов збройного конфлікту та реформування правоохоронних органів на засадах ризик-орієнтованого управління, розвитку інформаційно-аналітичної діяльності, стратегічного менеджменту та прогнозування, ключовими завданнями такої політики слід визнати вдосконалення системи кримінологічного моніторингу стану й тенденцій кримінальних правопорушень проти довкілля, своєчасне виявлення їх детермінантів, а також оцінку ризиків і загроз, що впливають на рівень екологічної безпеки.

Аналіз державних цільових програм, концепцій і стратегій протидії злочинності, ухвалених в Україні за роки незалежності, свідчить, що попри наявність у них соціально значущих рішень їх реалізація часто має декларативний характер; подібні проблеми певною мірою притаманні й нині чинним стратегічним документам, зокрема Стратегії державної екологічної політики України до 2030 року та Стратегії екологічної безпеки та адаптації до зміни клімату (2021 р.), що зумовлює необхідність посилення загальносоціальних заходів запобігання кримінальним правопорушенням проти довкілля. До таких заходів належать розроблення державних і регіональних програм відновлення лісових екосистем, водних об'єктів та рекультивації земель, пошкоджених унаслідок воєнних дій, запровадження систем оперативного екологічного реагування, використання технологій дистанційного моніторингу та інтеграція екологічного відновлення до політики післявоєнної «зеленої» реконструкції. Важливим напрямом є розвиток системи екологічного аудиту, що передбачає оцінку впливу господарської діяльності на довкілля, сертифікацію екологічних аудиторів,



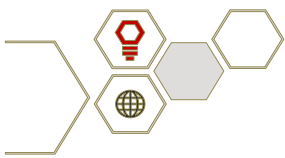
використання результатів аудиту під час видачі дозволів та обов'язкове реагування контролюючих органів на виявлені порушення. Суттєвим компонентом виступає мінімізація корупційних ризиків шляхом удосконалення законодавства, розширення участі громадськості, запровадження обов'язкового екологічного аудиту для підприємств і розвитку державно-приватного партнерства у сфері екологічної безпеки, а також цифровізація природоохоронного управління через створення відкритих електронних екологічних реєстрів, застосування ризик-індикаторів та посилення відповідальності посадових осіб за незаконні дозволи [14, с. 132-133].

На спеціально-кримінологічному рівні запобігання кримінальним правопорушенням проти довкілля передбачає реалізацію комплексу цілеспрямованих контрольних, наглядових і превентивних заходів, спрямованих на своєчасне виявлення, припинення та недопущення протиправної діяльності у сфері природокористування. До таких заходів належать висунення обов'язкових вимог щодо припинення протиправної діяльності, перевірка дозвільної документації у сфері природокористування – зокрема щодо спеціального використання лісових, водних і земельних ресурсів, поводження з відходами та здійснення викидів забруднюючих речовин, проведення огляду територій і об'єктів із підвищеним екологічним ризиком, здійснення ревізій і контрольно-наглядових перевірок, а також проведення службових перевірок щодо посадових осіб, діяльність яких пов'язана з управлінням природними ресурсами. Важливими превентивними інструментами виступають тимчасове обмеження або заборона доступу до екологічно вразливих зон, встановлення спеціальних режимів господарської діяльності, залучення громадськості до екологічного контролю, а також застосування інструментів адміністративного нагляду з метою недопущення



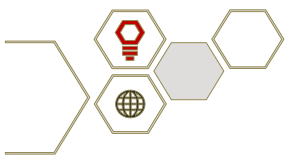
повторних правопорушень, що у сукупності забезпечує підвищення ефективності запобіжного впливу у природоохоронній сфері [15, с. 219-220].

Індивідуально-профілактичні заходи запобігання кримінальним правопорушенням проти довкілля спрямовані на роботу з конкретними особами або групами ризику та ґрунтуються на диференційованому підході до особи правопорушника з урахуванням його кримінологічних характеристик і обставин, що детермінують протиправну поведінку. До таких заходів належать виявлення та постановка на профілактичний облік осіб, діяльність яких пов'язана з підвищеним екологічним ризиком, шляхом аналізу заяв і повідомлень про порушення природоохоронного законодавства, матеріалів адміністративних і кримінальних проваджень, даних контролюючих органів, результатів перевірок суб'єктів господарювання, дозвільної документації, екологічних аудитів і експертних висновків; винесення офіційних застережень про неприпустимість порушення природоохоронного законодавства; запровадження та контроль за дотриманням установлених обмежень у сфері природокористування з можливістю їх коригування залежно від рівня загроз; притягнення винних осіб до адміністративної або кримінальної відповідальності; а також сприяння правомірній господарській діяльності та формуванню екологічно відповідальної поведінки суб'єктів природокористування. Важливим елементом індивідуальної профілактики є оперативно-розшукова профілактика як прихована діяльність оперативних підрозділів, спрямована на виявлення та усунення причин і умов, що зумовлюють вчинення кримінальних правопорушень у сфері довкілля, встановлення осіб, схильних до протиправної поведінки, та застосування до них превентивних заходів, здатних забезпечити добровільну відмову від злочинних намірів [16, с. 294]. Така діяльність базується на комплексному використанні гласних і негласних сил, засобів і методів оперативно-розшукової діяльності, що дозволяє більш глибоко досліджувати обставини



формування криміногенних якостей особи та механізм їх трансформації у злочинну поведінку у сфері довкілля.

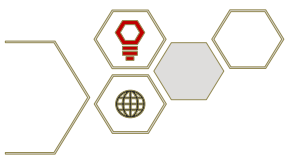
Висновки. Формування ефективної кримінологічної політики у сфері запобігання кримінальним правопорушенням проти довкілля безпосередньо пов'язане із забезпеченням екологічної безпеки як її функціонального результату та практичного виміру. Кримінологічна політика визначає стратегічні орієнтири, принципи, завдання та інструменти протидії кримінальним посяганням на довкілля, спираючись на науково обґрунтовані підходи, міжнародні стандарти та національні потреби в умовах воєнного стану й післявоєнного відновлення держави. Водночас екологічна безпека характеризує стан захищеності особи, суспільства і держави від кримінальних посягань на природне середовище, що досягається через реалізацію системи запобіжних заходів на різних кримінологічних рівнях. На загальносоціальному рівні такими заходами виступають формування ефективної державної екологічної політики, удосконалення екологічного та кримінального законодавства, інтеграція принципів сталого розвитку до економічної діяльності, відновлення пошкоджених воєнними діями екосистем, розвиток системи екологічної освіти та культури населення, підвищення прозорості природокористування і мінімізація корупційних ризиків у сфері управління природними ресурсами. На спеціально-кримінологічному рівні запобігання забезпечується діяльністю уповноважених державних органів шляхом здійснення контрольно-наглядових перевірок, моніторингу екологічно небезпечних об'єктів, перевірки дозвільної документації у сфері природокористування, проведення службових розслідувань щодо посадових осіб, встановлення спеціальних режимів господарської діяльності, обмеження доступу до екологічно вразливих територій, залучення громадськості до екологічного контролю та використання аналітичних інструментів прогнозування екологічних ризиків. На індивідуально-профілактичному рівні реалізуються заходи, спрямовані на роботу з конкретними особами або



групами підвищеного ризику, зокрема їх виявлення та профілактичний облік, винесення офіційних застережень, контроль за дотриманням встановлених обмежень у сфері природокористування, застосування адміністративно-правових та кримінально-правових заходів впливу, а також використання можливостей оперативно-розшукової профілактики для виявлення та усунення причин і умов, що сприяють формуванню протиправної поведінки. За сучасних безпекових викликів та воєнних загроз такий багаторівневий підхід має особливе значення, оскільки сприяє не лише збереженню екологічної рівноваги та відновленню довкілля після збройної агресії, а й зміцненню загальної системи національної безпеки. Отже, кримінологічна політика і екологічна безпека виступають взаємопов'язаними елементами єдиної системи державного управління у сфері охорони довкілля, забезпечуючи комплексний і прогнозований підхід до запобігання кримінальним правопорушенням та формування екологічно орієнтованої моделі сталого розвитку України.

Список використаних джерел

1. Конституція України : Закон України від 28 черв. 1996 р. № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text> (дата звернення 10.01.2026)
2. Сливка М. М. Взаємодія суб'єктів охорони навколишнього природного середовища (адміністративно-правовий аспект) : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Львів, 2018. 214 с.
3. Демчук Т. І. Правове забезпечення реалізації права на доступ до екологічної інформації : дис. ... д-ра філософії : 081 «Право». Одеса, 2021. 254 с.
4. Пенязькова О. О. Кримінально-правова охорона земель в Україні : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Київ, 2020. 291 с.
5. Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики



України на період до 2030 року: Закон України від 28.02.2019 р. № 2697-VIII.
URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2697-19#Text> (дата звернення 10.01.2026)

6. Судець О. М. Кримінальна відповідальність за порушення водного законодавства : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Київ–Дніпро, 2021. 199 с.

7. Турлова Ю. А. Екологічна злочинність в Україні: кримінально-правові та кримінологічні засади протидії: монографія. Київ: Знання України, 2018. 459 с.

8. Будяченко О. М. Кримінальна відповідальність за незаконну порубку або незаконне перевезення, зберігання, збут лісу : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Одеса, 2020. 24 с.

9. Кримінальні правопорушення проти довкілля (основні положення кримінально-правової характеристики) : навчальний посібник / О. О. Дудоров, Д. В. Каменський, Р. О. Мовчан, Є. О. Письменський / за ред. О. О. Дудорова, Р. О. Мовчана. Київ: Норма права, 2024. 468 с.

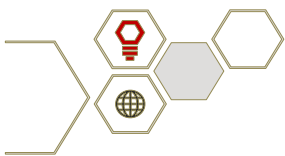
10. Мурихін С. В. Покарання за екологічні злочини в Україні : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Київ, 2020. 264 с.

11. Марко С. І. Використання термінології як важлива складова запобігання та протидії кримінальним правопорушенням проти довкілля в Україні. *Наукові перспективи*. – 2025. – № 2 (56). – С. 1494–1510.

12. Тимошенко В. І., Шакур В. І. Теоретичні основи кримінології: монографія. Київ: Юрінком Інтер, 2021. 240 с.

13. Черниш М. О. Теоретико-прикладні засади запобігання кримінальним правопорушенням проти довкілля : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.08 – кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право. Дніпро : Дніпровський державний університет внутрішніх справ, 2025. 375 с.

14. Семенишина-Фіголь Б. М. Кримінологічна характеристика та запобігання кримінальним правопорушенням у сфері земельних відносин в Україні : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Маріуполь, 2021. 266 с.



15. Василевич В. В. Кримінологічна політика України : монографія. Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2020. 434 с.

16. Шакун В. І. Модернізація правоохоронної функції держави. *Актуальні проблеми модернізації змісту функцій держави в умовах повоєнного розвитку України* : зб. матер. наук.-практ. кругл. столу (Київ, 13 берез. 2025 р.). Одеса : «Юридика», 2025. С. 291–296.